

ПАМ'ЯТІ ДОКТОРА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ НАУК І. С. ВАКУЛЕНКА

Корх О. В., к. с.-г. н., с. н. с.,

Петраш В. С., н. с.,

Аксьонов Є. О., м. н. с.

Інститут тваринництва НААН

Як часто в житті переплітаються радісні і сумні події... Цього року виповнюється 70 років з часу заснування в Інституті тваринництва НААН відділу кролівництва, якому Іван Семенович Вакуленко присвятив майже 50 років наукової праці. Але доля розпорядилася на свій розсуд, і 4 грудня 2018 року на 81 році пішов з життя Іван Семенович Вакуленко доктор сільськогосподарських наук, один з перших спеціалістів-новаторів, який створював нову галузь сільськогосподарського виробництва – кролівництво. Це була яскрава особистість, яка помітно виділялася з плеяди талановитих основоположників кролівництва в минулому

столітті. Глибоке знання галузі та сміливість творчої думки допомогли Івану Семеновичу внести суттєвий вклад в розвиток кролівництва.

Його біографія в своїй основі багато в чому являється типовою для довісного покоління, до якого він належав. Іван Семенович говорив: – „Мій життєвий шлях, як і моїх однолітків, пройшов у воєнні і післявоєнні роки. Він насичений значними подіями індустріалізації країни, розвитком колективної системи господарювання на селі (створенням спеціалізованих сільськогосподарських підприємств), стрімкими темпами підготовки фахівців для різних галузей та наукових кадрів, освоєнням цілинних та космічних просторів”. Можливо, саме в той час у нього зародилося захоплення, яке визначило подальший життєвий шлях.

Вакуленко Іван Семенович народився 5 травня 1937 року в селі Дмитрівка, Богодухівського району, Харківської області в родині селянина. У 1952 році закінчив Ново-Софіївську семирічну школу, а в 1955 році – Ульяновську середню школу (при Центральному відділенні радгоспу „Ульяновський”, Богодухівського району Харківської області). Батько – Вакуленко Семен Павлович, народження 1912 року, як кадровий військовий, за два місяці до початку війни був викликаний до лав Радянської Армії і в червні 1943 року загинув, за два місяці до звільнення рідного Харкова. Мати – Вакуленко Марія Іванівна, народження 1920 року, фактично в 20 років стала вдовою з двома дітьми і все життя працювала в колгоспі ім. Сталіна, потім ім. Леніна і в 1982 році (на 62 році життя) після тяжкої хвороби померла. Брат Вакуленко Михайло Семенович, народження 1940 року, помер в 1946 році від дифтерії. Іван Семенович завжди з теплотою згадував свою матір: – „Моя любляча мати, благородна жінка, трудівниця, мудрий вихователь, надійний і вірний „друг” багато внесла у формування мого характеру в ті тяжкі роки. Своїм прикладом і мужністю вона прищепила мені працелюбність, витримку, наполегливість у досягненні мети, а головне – людяність. З цими рисами я проходив свій життєвий шлях”. Важливе місце в його житті займала сім'я: – „Моя дружина і ді-

ти завжди були і надійними помічниками і порадиниками в житті, формували мене як сім'янина та науковця” – так говорив Іван Семенович.

Після закінчення школи розпочав свою трудову діяльність в рідному колгоспі на посаді обліковця комплексної рільничо-тваринницької бригади. Упродовж двох років ознайомився з основами і азами агрономії і зоотехнії та принципами обліку і оплати праці.

З 1957 до 1962 року навчався у Харківському зооветеринарному інституті (нині Харківська державна зооветеринарна академія) за спеціальністю „зоотехнія”. В подальшому Вакуленко І. С. напише: „Найбільшою моєю гордістю і досягненням в житті було навчання в Харківському зооветеринарному інституті, який славиться багатою історією. У цьому вищому навчальному закладі я одержав знання від багатьох видатних учених, зокрема М. Д. Потьомкіна, М. І. Книги, Ю. І. Лукіна, Т. В. Горба, І. П. Осипова, В. К. Целютіна, С. І. Кравченка, Ю. Д. Рубана та інших талановитих просвітителів. Багато соратників, колег і друзів, з якими і після студентських часів упродовж прожитих років підтримував дружні стосунки, співпрацював, вирішував спільні наукові і практичні справи та підтримував сімейні стосунки”. Він висловлював теплі слова вдячності всім однокурсникам, особливе шанування – на адресу В. В. Мирося, В. І. Міненка, Г. Т. Шкуріна, Г. П. Котенджі, В. І. Герасимова, І. М. Камардіна, З. А. Поладяна, Ю. Д. Шаповалова, А. Р. Лози, І. П. Задніпрянського, В. П. Кулаченка, О. Є. Привало, В. А. Верченка, М. М. Побірського, І. А. Дергільова, М. І. Хлебкова, П. І. Лимаря.

Іван Семенович згадував: „Одержати вищу освіту і знання – це дуже добре, але ще краще перевірити їх на виробництві. Такий екзамен доля мені надала після закінчення інституту і працевлаштування зоотехніком Кіровського відділення Сумської дослідної станції Сумської області, де я працював з 1962 до 1964 року. Господарство багатогалузеве, не забезпечене кадрами з підвищеною плінністю фахівців. Саме тут довелося поєднувати класичну науку з фактичними реаліями (у цих умовах, напевно, і гартувався як фахівець). Вистояти і відчути себе зрілим фахівцем і організатором, безумовно, допомогли соратники і друзі, перед якими я низько вклоняюся. Це О. М. Черкас, Г. Г. Жаріков, І. С. Стоян, В. М. Петренко, В. П. Стебловський, І. О. Мірошник, П. А. Марченко”.

60 – 70 роки ХХ століття характеризувалися значним розвитком АПК, зокрема розвитком зоотехнії і впровадженням широкомасштабної селекції, в якій значна роль відводилася штучному осіменінню сільськогосподарських тварин. Працюючи в Богодухівській держплемстанції Харківської області з 1964 по 1967 роки, опанував та впроваджував у виробництво новітні технології штучного осіменіння великої рогатої худоби, свиней та овець, які розроблялися в Науково-дослідному Інституті тваринництва Лісостепу і Полісся УРСР (нині Інститут тваринництва НААН) академіком НААН Ф. І. Осташком та професорами О. Д. Бугровим, М. І. Лопатком, В. А. Чирковим. Саме в цей період І. С. Вакуленко сформувався як фахівець-практик та майбутній науковець.

З 1967 до 1970 року навчався в очній аспірантурі у відділі штучного осіменіння сільськогосподарських тварин Науково-дослідного Інституту тваринництва Лісостепу і Полісся УРСР (нині ІТ НААН).

Ці роки перебування в аспірантурі Іван Семенович вважав найкращими: - „відділ штучного осіменіння с.-г. тварин, очолюваний Ф. І. Осташком, на той час був кузнею наукових кадрів. Мені довелося працювати з такими видатними вченими зі світовим ім'ям як: академік НААН Ф. І. Осташко, професори О. Д. Бугров, М. І. Лопатко, О. П. Волосевич, які були одночасно і наставниками. Близьки-

ми порадиниками і друзями в роки аспірантури та подальшої співпраці стали А. А. Беліков, В. Й. Вишневський, В. О. Шинкаренко, В. М. Сопельник, Є. І. Чигринов, а особливо М. Д. Шаболтас. Поруч із такими видатними науковцями можна було вирішувати питання будь-якої складності.

Після закінчення аспірантури у 1970 році Іван Семенович був направлений у відділ кролівництва на посаду молодшого наукового співробітника. У цьому ж науковому підрозділі, який пізніше увійшов до складу відділу дрібного тваринництва та конярства працював на посаді спочатку наукового, а потім старшого та провідного співробітника.

Дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата біологічних наук на тему: „Дослідження відтворювальної здатності й удосконалення технології отримання сперми у бугаїв-плідників” під керівництвом доктора біологічних наук Ф. І. Осташка, захистив у 1971 році в Харківському зооветеринарному інституті. У дисертаційній роботі були розроблені теоретичні та практичні основи тривалого збереження сперми, підвищення відтворювальної здатності бугаїв-плідників і розроблені режими їх використання та механізації процесу асептичного одержання сперми.

У 1976 році було присуджено звання старшого наукового співробітника за спеціальністю „фізіологія людини і тварин”.

З переведенням, після аспірантури, до відділу кролівництва (1970 р.) змінився і напрям наукових досліджень.

У цей період Україна одна з перших держав у складі Радянського Союзу поставила завдання перевести галузь кролівництва на промислову основу. Це завдання було підкріплено відповідними державними Постановами які сприяли поглибленому розробленню подальших теоретичних і практичних питань. Інститут тваринництва Лісостепу і Полісся України (нині Інститут тваринництва НААН) був флагманом у вирішенні цієї проблеми.

Було створено високоякісний вітчизняний генетичний потенціал кролів і надійна науково-технічна база. І. С. Вакуленко приймав найактивнішу участь у розробленні технологічних процесів утримання, відтворення, годівлі та селекції кролів при інтенсивному їх вирощуванні. Ним доповнено класичну теорію К. Б. Свечина та В. І. Федорова стосовно періодичного та ритмічного росту й розвитку кролів у постнатальний період.

Визначено динаміку росту та особливості формування зовнішніх і внутрішніх органів, шлунково-кишкового тракту, кісткової, жирової, м'язової тканин та шкіри, м'ясної продуктивності і організму в цілому за період росту від народження до п'яти місяців, у віковій динаміці (1-10-20-30-45-60-90-120-150 діб).

Уперше у світовій практиці визначена конверсія корму у м'ясо кролів у віковій динаміці та визначена особливість лактації кролематок і хімічний склад молока в різні періоди лактаційного періоду, розроблена лактаційна гістограма, скорегована роль молочної продуктивності кролематок в рості і розвитку організму та формуванні резистентності молодняку. Теоретичні дані стали основою для розроблення ефективної системи годівлі і технологій інтенсивного виробництва кролятини і вирощування племінного молодняку, які були впроваджені в різних регіонах України.

Наприкінці 1986 року за безпосередньої участі Івана Семеновича в Україні було створено біля 30 кролеферм промислового типу з чисельністю маточного поголів'я від 1 до 5 тисяч основних кролематок в кожній. Були досягнуті рекордні показники з вирощування кроленят та виробництва м'яса на 1 самицю. Найбільш типовою кролефермою, що працювала за розробленою Інститутом технологією

циклічного виробництва м'яса кролів, було досягнуто виробництво на 1 середньорічну самицю 45-50 кроленят і 100-120 кг м'яса за рік. Середньорічне виробництво кролятини в Україні було доведено до 140-160 тисяч тонн, що перевершувало зарубіжні країни: Францію, Італію, Португалію, Угорщину, а на одного мешканця в кращих регіонах вироблялось по 5-6 кг, проти 3-4 в зарубіжній практиці.

На кролефермі радгоспу-комбінату „Калитянський” ім. 50-річчя СРСР Київської області з впровадженням розробленої за участі І. С. Вакуленка новітньої технології „Циклічного виробництва м'яса кролів” було досягнуто рекордне виробництво на середньорічну кролематку 100-120 кг у живій масі.

У вирішенні цих питань довелось плідно працювати з видатними вченими і практиками: академіком НААН В. Ф. Коваленком, член-кореспондентом НААН В. М. Кандибою, доктором, професором В. В. Миросем, кандидатами с.-г. наук К. В. Калмиком, В. В. Меркушиним, Л. Я. Тоцькою, М. Д. Шинкаренком, О. П. Прядко, М. Г. Шульгою, Є. В. Судомою, І. В. Погребним.

Розвитку галузі значною мірою сприяли теоретичні розробки і удосконалення теорії постнатального онтогенезу кроленят у період від народження до 5-місячного віку, визначення конверсії корму у м'ясо кролів у віковій динаміці, вивчення особливості лактації кролематки та хімічного складу молока в різні вікові періоди, фізіології травлення і біохімічного обміну, що сприяло розробленню повноцінної системи годівлі, відтворення, утримання й селекції та інших технологічних питань.

Дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора сільськогосподарських наук на тему: „Закономірності і особливості формування м'ясної продуктивності і конверсійної здатності кролів у постнатальному онтогенезі” захистив під науковим керівництвом доктора сільськогосподарських наук, члена-кореспондента НААН Олексія Михайловича Маменка в 1999 році в Інституті тваринництва УААН.

У жовтні 2000 року, за реформування відділу дрібного тваринництва та конярства, на базі груп кролівництва та хутрового звірівництва засновано самостійну лабораторію хутрового звірівництва і кролівництва, яку очолив І. С. Вакуленко.

З 2003 по 2016 роки лабораторія мала статус „Селекційного центру зі звірівництва і кролівництва” і виконувала функціональні обов'язки координатора науково-практичного розвитку галузей в Україні. Центр розробляв, програми збереження генофонду і розвитку племінного звірівництва і кролівництва; проводив оцінку (класифікацію) за типом; розробляв програми селекції з породою лисиць, типами норок, порід у кролівництві, формувалися регіональні комп'ютерні бази даних щодо племінних та продуктивних якостей норок, лисиці, кролів, регіональні програми розвитку кролівництва та звірівництва в Харківській області.

Наукові дослідження та розробки у цей період охоплювали широке коло питань селекції, годівлі, утримання і були спрямовані на:

- розроблення енергозберігаючих інноваційних технологій виробництва товарної та племінної продукції кролів та хутрових звірів для сільськогосподарських підприємств різних типорозмірів, власності та форм господарювання;
- розроблення ефективних методів селекції для створення високопродуктивних порід, типів, ліній та стад хутрових звірів і кролів;
- розробка регіональних, республіканських селекційних програм щодо консолідації та подальшого удосконалення, збереження та розширення локальних порід і типів хутрових звірів і кролів;

– розроблення документації і норм племінного обліку і положень з атестації суб'єктів племінної справи у кролівництві та звірівництві, інструкцій племінної оцінки тварин і ін.;

– розроблені Державні стандарти України на хутрову і м'ясну продукцію кролів і звірів.

За період наукової діяльності І. С. Вакуленком підготовлено понад 180 наукових праць, із них 2 монографії, 5 довідників, біля 30 методичних рекомендацій, патентів та 2 авторських свідоцтва, розроблено і впроваджено 15 технологій і селекційних програм, розроблено 12 ДСТУ.

За безпосередньої участі Івана Семеновича Вакуленка розроблені положення щодо атестації звірівничих і кролівничих господарств і надання їм племінного статусу, інструкції з бонітування хутрових звірів і кролів, форми племінного обліку, „Програма розвитку хутрового звірівництва і кролівництва на 2016-2020 роки”. І. С. Вакуленко був учасником багатьох районних, обласних і республіканських семінарів, конференцій. Ним здійснювалась також підготовка висококваліфікованих фахівців і техніків штучного осіменіння сільськогосподарських тварин.

З 2000 року І. С. Вакуленко – був постійним членом Вченої ради Інституту тваринництва НААН та спеціалізованої Вченої Ради із захисту докторських і кандидатських дисертацій.

І. С. Вакуленко був членом експертної комісії з атестації суб'єктів з ведення племінної справи України в галузях звірівництва і кролівництва при Міністерстві аграрної політики України (нині Міністерство аграрної політики та продовольства) та членом координаційної комісії з селекції сільськогосподарських тварин при Національній академії аграрних наук України, щорічно приймав участь у засіданнях ДЕК Харківської зооветеринарної академії та неодноразово був її головою.

Про вклад вченого до наукової скарбниці яскраво свідчать його відзнаки: „Ветеран труда”, трудова відзнака „Знак пошани”, „Почесна відзнака НААН” та багаточисельні грамоти. Його ім'я занесено до багатотомника серії № 9 „Українські вчені – аграрії ХХ століття” (вид-во „Аграрна наука”, 2004 р., м. Київ) та „Енциклопедії Сучасної України” (2005 р., т. 4, м. Київ).

Наприкінці хотілось би сказати словами Івана Семеновича – „Життя кожного із нас підпорядковане законам діалектики, чим більше стрес-факторів випало на долю, тим досконаліше організується організм. Святий обов'язок кожного із нас – сумлінно виконувати свою справу, постійно дбати про добробут суспільства, нести добро і злагоду, що і є критерієм оцінки життя”.

Сумно усвідомлювати, що ні в кого з нас уже не буде можливості для спілкування з цією людиною, але залишається світла пам'ять про нього...